

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Türkiye ve Kırgız Türkçesinde Olumsuz
Kutuplanma Birimleri ve Kısıtlamalar

Negative Polarity Items and Constraints in
Turkey and Kyrgyz Turkish

Turgay SEBZECİOĞLU*
Ali TAN**

Makale Türü/ Article Information/ Информация о Статье: Araştırma Makalesi/ Research Article/ Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Sebzecioğlu, T. ve Tan, A. (2023). Türkiye ve Kırgız Türkçesinde olumsuz kutuplanma birimleri ve kısıtlamalar. *Kesit Akademi Dergisi*, 9 (34), 92-113.

Sebzecioğlu, T. & Tan, A. (2023). Negative polarity items and constraints in Turkey and Kyrgyz Turkish. *The Journal of Kesit Academy*, 9 (34), 92-113.

doi 10.29228/kesit.67659

Geliş/ Submitted/ Отправлено: 11.01.2023
Kabul/ Accepted/ Принимать: 20.03.2023
Yayın/ Published/ Опубликованный: 25.03.2023

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır. This article was checked by Intihal.net. Эта статья была проверена Интихал.нет Bu makale Creative Commons lisansı altındadır. This article is under the Creative Commons license. Это произведение доступно по лицензии Creative Commons.

*✉ Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Türkiye, sebzecioglu@yahoo.com

**✉ Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Türkiye, alitannur@gmail.com

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Türkiye ve Kırgız Türkçesinde Olumsuz Kutuplanma Birimleri ve Kısıtlamalar

Negative Polarity Items and Constraints in Turkey and Kyrgyz Turkish

Doç. Dr. Turgay SEBZECİOĞLU

Doç. Dr. Ali TAN

Öz: Olumsuzluk tipolojik farklılıklara bağlı olarak çeşitli yollarla kodlansa da bütün dillerde gözlemlenen evrensel bir ulamdır. Türkiye Türkçesinde olumsuzluk bağlama duyarlı olarak sesbilimsel, sözlüksel ve dilbilgisel düzlemlerde kodlanabilir. Evrensel bir nitelik taşıyan olumsuz kutuplanma kısaca iki olumsuzluk biriminin aynı tümce alanı içerisinde birbirini gerektirmesidir, biçiminde tanımlanabilir. Türkiye Türkçesinde olumsuz kutuplanma birimleri yaygın olarak sözlüksel ve dilbilgisel düzlemlerden seçilen biçimbirimlerle gerçekleştirilir. Olumsuz kutuplanma gereği hiç, hiç kimse, hiçbir, kimse, asla, sakın, katiyen gibi sözlüksel birimlerin bulunduğu tümcelerin yüklemeleri olumsuzlukla kodlanmalıdır. Söz konusu gereklilik anlamsal değil biçimseldir. Türkiye Türkçesinde yüklem yok, değil, {-sIz} gibi biçimbirimler ile olumsuzlaştırılabilse de ağırlıklı olarak {-mA-} biçimbiri miyle olumsuzlaştırılmaktadır. Bu çalışmada Türkiye Türkçesindeki olumsuz kutuplanma görünümüleri Kırgız Türkçesiyle karşılaştırılmış, benzerlikler ve farklılıklar üzerinden bir betimleme yapılmıştır. Kırgız Türkçesinde *eç kim, eç nerse, eç kaçan, taptakır, eç cak* sözcükleri olumsuz kutuplanma birimleri olarak kullanılmaktadır. Betimleme sonucunda Türkiye Türkçesiyle Kırgız Türkçesinin ayrıntıda kimi farklılıklar içerse de olumsuz kutuplanma açısından büyük oranda benzerlik taşıdığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Kırgız Türkçesi, olumsuzlama, olumsuz kutuplanma birimleri, OKB-yetkilendirme.

Abstract: Although negation is coded in various ways depending on typological differences, it is a universal gerund found in all languages. In Turkey Turkish, negation can be coded at phonological, lexical, and grammatical levels depending on the context. Negative polarity, which is a universal feature, can be briefly defined as the mutual entailment of two negation units within the same sentence domain. In Turkey Turkish, negative polarity items are widely implemented with morphemes selected from lexical and grammatical planes. Negative polarization requires the predicates of

sentences containing lexical units such as hiç, hiç kimse, hiçbir, kimse, asla, sakın, and katiyen to be coded with negation. This requirement is not semantic but formal. Although the predicate can be negated with morphemes such as yok, değil, {-sIz} in Turkey Turkish, it is predominantly negated with the morpheme {-mA-}. In the present study, the negative polarization patterns in Turkey Turkish were compared with Kyrgyz Turkish, and a depiction was made based on similarities and differences. The words *eç kim*, *eç nerse*, *eç kaçan*, *taptakır*, *eç cak* are used as negative polarity items in Kyrgyz. As a result of the depiction, it was observed that Turkey Turkish and Kyrgyz Turkish share a considerable similarity in terms of negative polarization, although they have some differences in detail.

Keywords: Poem, poem writing, rhyme table application, sensory writing, creative writing.

1. Giriş

Dillerde kimi sözcük ya da öbeklerin tümce üretiminde kullanılabilmesi buldukları sözdizimsel alanın olumsuzlukla kodlanmış olmasını gerektirir. Dillerdeki bu kısıtlamaya *olumsuz kutuplanma* (negative polarity), kısıtlamayı gerektiren birimlere ise *olumsuz kutuplanma birimleri* (negative polarity items) adı verilir. Türkiye Türkçesinde *hiç*, *hiç kimse*, *hiçbir*, *kimse*, *asla*, *sakın*, *katiyen* gibi sözlüksel birimler buldukları tümcede olumsuzlukla kodlanan yüklem gerektirdikleri için olumsuz kutuplanma birimleri (OKB) olarak anılır. Yüklem olumsuzlanmadığında *OKB-Yetkilendirme ilkesi* (NPI-licensing) ihlal edildiğinden **Can hiç kimseyi sevdi* örneğinde olduğu gibi tümce dilbilgisidir olur. OKB'ler tümcedeki olumsuzluğun güçlü bir biçimde aktarılmasını sağlar. Bu çalışmada OKB'ler üzerinden Türkiye Türkçesindeki olumsuz kutuplanma görünümler Kırgız Türkçesi ile karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıklar üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışma *Giriş*, *Kavramsal Çerçeve*, *Türkiye ve Kırgız Türkçesinde OKB-yetkilendirme Kısıtlamaları* ve *Sonuç* olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. *Kavramsal Çerçeve* başlığı altında *olumsuz kutuplanma birimleri* ve *OKB-Yetkilendirme* hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü Bölüm olan *Türkiye ve Kırgız Türkçesinde OKB-yetkilendirme Kısıtlamaları* başlığı altında ilk önce Türkiye Türkçesi, ardından ise Kırgız Türkçesindeki olumsuz kutuplanma görünümleri üzerinde durulmuş, karşılaştırmalı betimlemeler yapılmıştır. *Sonuç* bölümünde ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi sunulmuştur.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Olumsuz Kutuplanma Birimleri (OKB)

OKB, yalnızca olumsuz eylem çekimlerinin (“olumsuz yüklem” veya “olumsuz tümce”) yer aldığı *alanlarda* (domain) veya bir olumsuz yapının *kapsamında* (scope) bulunabilen, buna karşın olumlu alanlarda yetkilendirilemeyen tümcenin temel sözcük

veya öbekleridir (Kim, 2013: 60; McCawley, 1998: 586; Progovac, 1994: 1-2).

- (1) a. **Türkiye Türkçesi**
- a1. Can **hiç kimseyi** sev-me-di-Ø.
- a2. *Can **hiç kimseyi** sev-di-Ø.
- a3. Can yaşadığı şehri **hiç** sev-me-di-Ø.
- a4. *Can yaşadığı şehri **hiç** sev-di-Ø.
- b. **İngilizce**
- b1. John **did not** like **anyone**.
- b2. *John liked **anyone**.
- c. **Farsça**
- c1. Can **hiç** kesîrâ dûst **ne**-dâşt.
- c2. *Can **hiç** kesîrâ dûst dâşt.
- ç. **Yunanca**
- ç1. **Dhen** idhe **tipota** o Janis.
“**Hiç kimse** hiçbir şeyi gör-me-di”
- ç2. *Idhe **tipota** o Janis.
- d. **Korece**
- d1. Chelswu-ka **amwuto** manna-ci **an**-h-ass-ta.
“Chelswu **hiç kimseyle** karşılaş-ma-dı”
- d2. *Chelswu-ka **amwuto** manna-ss-ta.

(1a-ç)’de OKB’lere karşı (Türkiye Türkçesinde **hiç kimse**, **hiç**; İngilizcede **anyone**; Farsçada **hiç**; Yunancada **tipota**; Korecede **amwuto**) eylemin olumsuzlanmasını sağlayan biçimbirimlerin olmaması (Türkiye Türkçesinde **-mA**, İngilizcede **not**, Farsçada **ne-**, Yunancada **dhen**, Korecede **an-**) dilbilgisidışı kılmuştur.

Olumsuz kutuplanma biriminin yer almadığı durumlarda olumsuz birimle (“olumsuz çekimlenmiş eylemle”) kutuplanan olumlu birimler herhangi bir kısıtlamaya uğramadan bağımsız bir biçimde yorumlanabilirler (Özgen, 2015: 118).

- (2) a. **Herkes** bu yarışmaya katıl-abil-ir-Ø.
- b. **Herkes** bu yarışmaya katıl-ama-z-Ø.

Bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılsa da dillerde *olumlu kutuplanma birimle-*

rinin (positive polarity items) de bulunduğunu belirtmek gerekir. Sözelimi İngilizcede *someone* (“birine”), Japoncada belirtme durumu almış *nanika* (“bir şey”) sözcükleri olumsuz çekimli eylem öbeklerinin (← İngilizce tümce örneğinde *did not insult*, Japonca tümce örneğinde *mi-na-katta*) alanı içerisinde bulunamaz (Progovac 1994: 2; Yoshimoto 2014: 112).

- (3) a. **Türkiye Türkçesi**
- a1. O eski evde sanki **birini** gördü.
- a2. *O eski evde sanki **birini** gör-me-di.
- b. **İngilizce**
- b1. Mary insulted **someone**.
“Mary **birini** hor gördü.”
- b2. *Mary **did not** insult **someone**.
“Mary **birini** hor gör-me-di.”
- c. **Japonca**
- c1. Kare-wa **nanika**-o mikatta.
“O **birini** gördü”.
*Kare-wa **nanika**-o mi-na-katta.
“O **birini** gör-me-di”.

2.2. OKB-Yetkilendirme

OKB-yetkilendirme (NPI-licensing), OKB’lerin, aynı *alanda* (domain) bakışımı olarak başka bir olumsuz birime bağlanması gerektiğini söyleyen dilbilgisel bir kısıtlamadır. Söz konusu alanın temel ögesi olumsuz olarak kodlanmış çekimli eylemdir (“yüklem” veya “çekim öbeği”). Buna göre OKB-yetkilendirmeyi, OKB’lerin olumsuz eylemin açısında (“kapsamında”) bulunmasıdır biçiminde de belirtilebilir. Bir eylemin açısında bulunmak ise onun *yönetimi* (government) altında olmak biçiminde açıklanabilir. Olumsuz çekimli eylemin özne veya nesne konumundaki OKB’leri yönetebilmesi (“onlara *k-buyurma* (c-commanding)¹ yapabilmesi”) için sözdizimsel olarak daha yukarı (“yüksek”) bir konumda yer alması gerekir. Böylece, yerel alanda olumsuz eylem öbeğiyle bakışımı olmayan OKB’ler (4b3)’te görüldüğü gibi dilbilgisel olabilirler (bk. Arikawa, 2008: 398; Kural, 1997: 503; Özgen, 2015: 38; Özgen, 2016: 7, Wouden, 1997: 86). Bütün bu açıklamalar (4a2) ve (4a3) tümcesinin neden dilbilgisidişi olduğunu açık-

¹ *Yönetim Kuramı* (Government Theory) içerisinde yer alan bu kavram için ayrıntılı olarak bakınız (Horrocks, 1987).

lamaktadır. (4a2)'de, özne konumunda bir OKB olan *kimse* adlı aynı bölge içerisinde {-mA} olumsuzluk ekiyle bakışımı olması gerekirken olumsuzluk eki *kimsenin* bulunduğu yan tümcede değil, temel tümcenin yüklemine kodlanmıştır. (4a3)'te ise olumsuzluk eki *kimsenin* bulunduğu temel tümcede değil, yan tümcenin yüklemine kodlanmış ve olumsuz çekim öbeğinden daha yüksek bir konumda yer almıştır. (4a1)'de *kimse* ile olumsuzluk eki aynı bölgede, yani olumsuz yüklemine açısında bulunduğundan ortaya dilbilgisidışı bir tümce çıkmamıştır.

(4) a. **Türkiye Türkçesi**

a1. [Sen[**Kimsenin** okula git-**me**-diğ-i-(n)i] biliyorsun]

a2. *[Sen[**Kimsenin** okula git-diğ-i-(n)i] bil-**mi**-yor-sun]

a3. *[Kimsenin: sen [izi okula git-**me**-diğ-i-(n)i] biliyorsun]

b. **İngilizce**

b1. John **did not** meet **anyone**.

“John **kimseyle** tanışmadı.”

b2. *John met anyone.

“John **kimseyle** tanıştı.”

b3. I **do not** believe [that John hit **anyone**].

“John'un **kimseyi** vurduğuna inanmıyorum.”

(5a)'da olduğu gibi, tümceyi anlamca olumsuz kılan, ama (5b)'de görüldüğü üzere kendisi olumsuz çekimli eylemlerde bulunamayan olumsuz birimler bu çalışmanın kapsamı içerisine dâhil edilmemiştir.

(5) a1. I will never forget you.

“Seni asla unutmayacağım.”

b2. *I will not never forget you.

3. Türkiye ve Kırgız Türkçesinde OKB-yetkilendirme Kısıtlamaları

Bu bölümde Türkiye ve Kırgız Türkçesi üzerinden OKB-yetkilendirme kısıtlamalarına bakılarak benzerlikler ve farklılıklar üzerinden bir karşılaştırmaya gidilecektir.

3.1. Türkiye Türkçesinde OKB-yetkilendirme Kısıtlamaları

Türkiye Türkçesinde belli başlı olumsuz kutuplanma birimleri (6)'da örneklenildiği gibidir.

(6) a. Can **kimseyi** sev-**me**-di-Ø (*Can **kimseyi** sev-di-Ø)

- b. Can **hiç kimseyi** sev-**me**-di-Ø (*Can **hiç kimseyi** sev-di-Ø)
- c. Can bu dünyada **hiçbir şeyi** sev-**me**-di-Ø (*Can **hiçbir şeyi** sev-di-Ø)
- ç. Biz **asla** yalan söyle-**me**-dik (*Biz **asla** yalan söyle-dik)
- d. Biz **hiçbir zaman** yalan söyle-**me**-dik (*Biz **hiçbir zaman** yalan söyle-dik)
- e. **Sakın** bir daha yap-**ma**-Ø (***Sakın** bir daha yap-Ø)
- f1. Bunu **katîyen** bir daha yap-**ma**-Ø (*Bunu **katîyen** bir daha yap-Ø)
- f2. O bu konuyu **katîyen** bil-**me**-z (?O bu konuyu **katîyen** bil-ir-Ø)
- f3. O bu konuyu **kesinlikle** bil-**me**-z (O bu konuyu **kesinlikle** bil-ir-Ø)

(6f1)'de görüldüğü gibi, *katîyen* sözcüğü tümcede "hiç, asla" anlamındaysa OKB-yetkilendirme koşulu geçerli bir kural olarak işliyor. Buna karşın (6f2)'de olduğu gibi "kesinlikle" anlamındaysa OKB-yetkilendirme büyük oranda ortadan kalkıyor. (6f3)'te *kesinlikle* belirtecinin kendisi de, her kişi ve her yüklem kişisinde olmasa da, büyük oranda OKB-yetkilendirmeye takılmıyor. (6e)'de olumsuz kutuplanma biri olan *sakın* yalnızca emir ve istek tümcelerinde kullanılmaktadır. "İkaz" anlamında kullanıldığında *asla* olumsuz kutuplanma birimiyle benzer bir anlama sahiptir (Ay, 2020: 336).

Türkiye Türkçesinde OKB-yetkilendirme kısıtlamaları (7a-d)'de görüldüğü üzere, OKB'lerin aynı sözdizimsel bölgede olumsuz yüklemle (veya {-mA} olumsuzluk ekiyle) bakışlı olmaması tümceyi dilbilgisidışı kılmıştır. Söz konusu sözdizimsel bölgeler yan tümce veya temel tümceler biçiminde ifade edilebileceği gibi çekim öbeği, zaman öbeği veya uyum öbeği gibi öbekselsel bakış açısıyla da betimlenebilir. Daha genel ve kapsayıcı bir terimle ifade etmek adına (7)'deki bütün sözdizimsel alanlarını geçici olarak *çekim öbeği* olarak adlandırabiliriz. Buna göre, (7a2), (7b2), (7c2) tümcelerinin dilbilgisidışı olmasını OKB'ler ile {-mA} olumsuzluk ekinin aynı çekim öbeği alanında olmamasına bağlayabiliriz.

- (7) a1. [Can **kimseyi** sev-**me**-di-Ø]
- a2. *[Can **kimseyi** sev-di-Ø]
- b1. [**Kimse** okula gel-**me**-di-Ø] değil.
- b2. *[**Kimse** okula gel-di-Ø] değil.
- c1. [Sen[**kimsenin** okula git-**me**-diğ-i-(n)i] biliyorsun]
- c2. *[Sen[**kimsenin** okula git-diğ-i-(n)i] bil-**mi**-yor-sun]

OKB'ler retorik soru yapılarında, yüklemün biçimce olumlu olduğu durumlarda

anlamsal olarak olumsuz kutuplanma yansıtabilirler². (8ç-e) tümcelerinde görüldüğü gibi, retorik soru içerisinde ortaya çıkan olumsuz kutuplanmada yüklem bîçimce olumlu kodlanımı herhangi bir dilbilgisidışılığa neden olmamıştır.

- (8) a. ***Hiç** sözümü dinler.
 b. ***Kimse** sözümü dinler.
 c. ***Hiç kimse** sözümü dinler.
 ç. **Hiç** sözümü dinler mi?
 d. **Kimse** sözümü dinler mi?
 e. ??Burada **hiç kimse** sözümü dinler mi?

(8e)'nin çok az kabul edilebilir bir tümce olması *hiç kimse* adının *hiç* ve *kimse*'den daha güçlü ("pekiştirilmiş") bir olumsuzluk içermesidir. *Hiç kimse* adlı hem *hiç* belirteci hem de *kimse* adının olumsuzlama anlamlarını üzerinde toplayarak güçlenmiştir. Buna göre, güçlü OKB'lerin yüklemi de olumsuz kodlanmaya zorladığı çıkarımında bulunulabilir.

Konum-bağımlı bir dil olan İngilizcede OKB'lerden olan *anyone* ve *anything*, tümcenin her yerinde özgürce bulunamaz. (9a2-b2)'de görüldüğü gibi diğer olumsuzluk biriminden sonra gelmek zorundadır (Görgülü, 2016).

- (9) a1. John **didn't** kill **anyone**.
 a2. ***Anyone didn't** kill John.
 b1. Mary **didn't** buy **anything**.
 b2. ***Anything wasn't** bought by Mary.

Durum-bağımlı bir dil olan Türkiye Türkçesinde özellikle nesne konumunda belirtme durumu yüklenmiş bir olumsuzluk biriminin, taşınmada herhangi bir kısıtlama içermesi beklenmezken (10a3) tümcesindeki düşük kabul edilebilirlik söz konusu olmaktadır.

- (10) *kimse+belirtme durumu* *hiç kimse+belirtme durumu*
 a1. Can **kimseyi** öldür-**me**-di-Ø. ↔ Can **hiç kimseyi** öldür-**me**-di-Ø.
 a2. Can öldür-**me**-di-Ø **kimseyi**. ↔ Can öldür-**me**-di-Ø **hiç kimseyi**.
 a3. ??**Kimseyi** Can öldür-**me**-di- ↔ ??**Hiç kimseyi** Can öldür-**me**-di-

² Olumsuz kutuplanma, politik söylemde retorik sorular aracılığıyla kimi edimbilimsel işlevleri yerine getirebilmektedir (Büyükkantarcioglu, 2015): *Peki, arttığı iddia edilen milli gelirden hiç hakkınızı aldınız mı? Hiç istifa etti mi?* vb.

- Ø. Ø.
- a4. **Kimseyi öldür-me-di-Ø** Can. ↔ **Hiç kimseyi öldür-me-di-Ø** Can.
- a5. **Öldür-me-di-Ø kimseyi** Can. ↔ **Öldür-me-di-Ø hiç kimseyi** Can.
- a6. **Öldür-me-di-Ø** Can **kimseyi**. ↔ **Öldür-me-di-Ø** Can **hiç kimseyi**.

(10a3)'te *kimse* ve *hiç kimse* sözcükleri yalın durumla kodlanmış bir nesne olmadığı için yükleme yakın olması gerektiği gibi bir gerekçelendirmeyle açıklanamaz. Üstelik söz konusu kısıtlamanın nedeni yükleme yakınlık ile ilgili olsaydı (10a6) tümcesinin de kabul edilebilirlik açısından sorunlu olması gerekirdi. O hâlde (10a3)'ten yola çıkılarak belirtme durumu yüklenmiş "kimse" ve "hiç kimse" sözcüklerinin benzer bir biçimde şöylesi bir kısıtlama içerdiği söylenebilir: *Belirtme durumu almış "kimse" ve "hiç kimse" sözcükleri olumsuz yüklemden önce kullanıldıklarında araya herhangi bir sözcüğün girmemesi beklenir.* (11a3)'te benzer ama kabul edilebilirlik düzeyi daha yüksek bir dizi-
lim söz konusudur. Belirtme durumu almış olumsuzluk birimi hiçbir şey (10a3)'ten daha fazla kabul edilebilir bir tümcedir. Kimse ile hiçbir şey arasında görülen böylesi bir fark kimsenin [+insan] anlambilimsel özelliğe sahip bir sözcük olmasıyla ilişkili olmalıdır. ??*Kimseyi_[+insan] Can_[+insan] öldür-me-di-Ø* tümcesinde *kimse* olumsuzluk biriminin başka bir [+insan] özellikli *Can* ile yan yana gelmesi, evrensel tümce başı hiyerarşisi noktasında bir kısıtlılık ortaya çıkarmıştır. Dil bu kısıtlamayı bilişsel bir karmaşayı ortadan kaldırma stratejisiyle hareket etmektedir.

- (11) *hiçbir şey+belirtme durumu*
- a1. Can **hiçbir şeyi** sev-me-di-Ø.
- a2. Can sev-me-di-Ø **hiçbir şeyi**.
- a3. ?**Hiçbir şeyi** Can sev-me-di-Ø.
- a4. **Hiçbir şeyi** sev-me-di-Ø Can.
- a5. Sev-me-di-Ø **Hiçbir şeyi** Can.
- a6. Sev-me-di-Ø Can **Hiçbir şeyi**.

İngilizcede soru tümcesi ve koşul tümceciğinde OKB-yetkilendirme koşulu geçerliliğini yitirmektedir (Görgülü, 2016).

- (12) a. Did you see anyone?
b. If you buy anything ...

Görgülü (2016), Türkiye Türkçesinde yüklemi olumlu olan soru tümcelerinde OKB'nin İngilizcede olduğu gibi dilbilgisel olduğunu belirtmektedir.

- (13) a1. *Oraya **hiç** git-ti-n.

- a2. Oraya **hiç** git-ti-n mi?
 b1. ***Hiç kimseyi** onun kadar sev-di-n.
 b2. **Hiç kimseyi** onun kadar sev-di-n mi?
 c1. *Orada kimse var.
 c2. Orada kimse var mı?

Görgülü (2016), Türkiye Türkçesinin İngilizceden farklı olarak OKB bulunan koşul tümceciğinde olumlu yüklemelere izin vermediğini söylemekte; ancak *kimse* adının bu kuralın dışında olduğunu belirtmektedir. Özgen (2015), *kimse*'nin OKB açısından anlam bulanıklığı yarattığını, sözgelimi *hiçbir şey* gibi anlam bulanıklığı yaratmayan bir dilsel birimin OKB kısıtlamalarını göstermek açısından daha güçlü bir kanıt sunduğunu belirtmektedir (s. 116). Buradan yola çıkılarak *kimse* adının OKB açısından olumsuz eylemle güçlü bir *yönetim* ilişkisi kurmadığı söylenebilir. Bunda *kimse* adının *hiç kimseye* kıyasla daha *özgül* (specific) olmasıyla ilişkili olarak canlılık hiyerarşisinde [+insan] niteliğinin kendisine kattığı güçlü bir konumsal izni taşıdığı sonucuna varılabilir. *Hiç kimse* adlı insan kümesi içine *özgül* bir gönderimde bulunmaz. Kümenin bütün üyeleri *özgül-olmayan* (non-specific) olarak işaretlenir. Buna karşın *kimse* adlı *hiç kimse* adlı gibi *belirsizlik* (indefiniteness) içerse de küme içi gönderimi daha güçlüdür. Bundan dolayı işaret ettiği insan nitelikli varlıklara daha somut bir gönderimde bulunarak onları özgülleştirir.

- (14) a1. Oraya **hiç** git-me-se-m ...
 a2. *Oraya **hiç** git-se-m ...
 b1. Eğer onunla ilgili **hiçbir şey** bil-mi-yor-ØEKEYLEM-sa-n ...
 b2. *Eğer onunla ilgili **hiçbir şey** bil-(i)yor-ØEKEYLEM-sa-n ...
 c1. Eğer ona **asla** dokun-ma-z-ØEKEYLEM-sa-n.
 c2. *Eğer ona **asla** dokun-ur-ØEKEYLEM-sa-n.
 ç1. Eğer ona **katiyen** dokun-ma-z-ØEKEYLEM-sa-n.
 ç1. *Eğer ona **katiyen** dokun-ur-ØEKEYLEM-sa-n.
 d1. Eğer buralarda **kimseyi** gör-me-z-ØEKEYLEM-se-n ...
 d2. Eğer buralarda **kimseyi** gör-ür-ØEKEYLEM-se-m ...

(14d2) tümcesinde her ne kadar şartlı yan tümce yüklemine olumlu olması bir kısıtlama içermese bile temel tümcede anlamsal olarak olumsuz bir eylem gerekliliği kendisini göstermektedir. Yani *kimse* adlı bulunduğu tümcede biçimsel bir olumsuzluk istemese de temel tümce yüklemine olumsuz anlamlı eylemlerden seçilmesi koşu-

luyla kullanılabilir. *Eğer buralarda kimseyi görürsem yakarım* tümcesinde görül-
düğü üzere temel tümcenin yüklemi (“yakarım”) olumsuz bir anlam taşımaktadır. Bu-
na karşın **Eğer buralarda kimseyi görürsem sevinirim* tümcesinin dilbilgisidışılığı temel
tümce yüklemine olumlu anlam aktarmak noktasında bir kısıtlama taşıdığını ortaya
koymaktadır. Bu da *kimse* adının bir biçimde olumsuzluk aktarma gizil gücünün bi-
çimsel olmasa da anlamsal olarak tümceye aktarıldığını kanıtlamaktadır. Dolayısıyla
bu gözlem *kimse* adının olumsuz kutuplanma birimleri içerisinde alınması gerekliliği-
ni doğrulayan bir bulguyu taşımaktadır.

Sakın belirtecinin hem olumlu hem de olumsuz koşul tümcelerindeki kullanımı
dilbilgiselliği bozmaktadır. Buna karşın, yan tümce içerisinde OKB-yetkilendirme kısıt-
laması ortadan kalkmaktadır.

- (15) a1. *Bunu **sakın** söyle-**me**-z-Ø_{EKEYLEM}-se-n ...
a2. *Bunu **sakın** söyle-r-Ø_{EKEYLEM}-se-n ...
b1. [**Sakın** eve git-**me**-di-m] de-me-Ø.
b2. [**Sakın** eve git-ti-m] de-me-Ø.

Bazen de OKB'nin anlambilimsel tözünden bağımsız olarak alanın kendisi zayıf
("geçirgen" ya da "saydam") bir yönetim içerdiği için OKB-yetkilendirme koşulu dev-
re dışı kalır. Sözelimi, Türkiye Türkçesinde {-DIK} ile kurulan yan tümceler, *uzun me-
safeli* (long-distance) OKB-yetkilendirme koşuluna bağımsız bir çekimli eylem öbeği
gibi engel olurken {-mA} ve {-mAK} için aynı engelleme söz konusu değildir (Kornfilt,
1997: 127).

- (16) a. *Can [**hiçbir yer**-e git-tiğ-i]-(n)i söyle-**me**-di-Ø.
b. Can [**hiçbir yer**-e git-mek] iste-**me**-di-Ø.
c. Can [**hiçbir yer**-e git-me-si-(n)i] iste-**me**-di-Ø.
ç. Can [**kimse**-nin maç- git-me-si-(n)i] iste-**me**-di-Ø.

Buna karşın Kayabaşı ve Özgen (2017), {-DIK} ile oluşturulan yan tümcenin
(17b)'de görüldüğü gibi, temel tümce tarafından yetkilendirmesi bakımından bir kısıt-
lama içermediğini savlamaktadır.

- (17) a. Demet [Can'ın **kimse**-(y)i gör-**me**-diğ-i]-ni san-(ı)yor.
b. Demet [Can'ın **kimse**-(y)i gör-düğ-ü]-nü san-**mı**-yor.

Türkiye Türkçesinde OKB-yetkilendirme koşulunu ters yüz eden örnekler de
bulunmaktadır. (18b)'de görüldüğü üzere, geniş zamanın tekil birinci kişiyle çekim-
lenmiş *san-* eyleminin temel tümcenin yüklemi olduğu kimi bileşik tümcelerde
OKB'nin aynı alanda olumsuz eylem çekimiyle bulunamaması bu tür örneklerdendir.

- (18) a. Sanmam [ki **kimse** bu yalanlara inansın]
 b. *Sanırım [ki **kimse** bu yalanlara inan-**ma**-sın] (Coşkun, 2012: 195).

Türkiye Türkçesinde *Can hiç kimseyi sev-me-di-Ø değil* tümcesinde anlamın olumlu olmasına karşın tümcenin dilbilgisidışı olmaması olumsuz kutuplanmanın anlama değil biçime duyarlı olduğunu göstermektedir.

3.2. Kırgız Türkçesinde OKB-yetkilendirme Kısıtlamaları

Bu başlık altında Kırgız Türkçesinin belli başlı OKB'leri ele alınarak Türkiye Türkçesiyle karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Kırgız Türkçesi tümce örneklerinin Türkiye Türkçesine olan çevirileri hemen altına çift tırnak içerisinde verilmiştir. Böylece karşılaştırmaların daha görünür olması sağlanmıştır.

(19a1)'de görüldüğü üzere Türkiye Türkçesindeki *hiç kimse* adılına denk düşen *eç kim* adılı bir olumsuz kutuplanma birimidir ve bundan dolayı bulunduğu tümcenin yüklemi olumsuzlukla kodlanmalıdır. Nitekim (19a2)'de ortaya çıkan dilbilgisidışı durum bu gözlemi kanıtlamaktadır.

- (19) a. **Kırgız Türkçesi**
 a1. Can **eç kimdi** süygön **cok/süy-bö-dü-Ø**.
 "Can **hiç kimseyi** sevmeydi."
 a2. *Can **eç kimdi** süy-dü-Ø.
 "Can **hiç kimseyi** sevdi."

Bütün dillerde olduğu gibi Kırgız Türkçesinde de olumsuz kutuplanma biriminin yer almadığı durumlarda olumsuz birimle ("olumsuz çekimlenmiş eylemle") kutuplanan olumlu birimler herhangi bir kısıtlamaya uğramadan bağımsız bir biçimde yorumlanabilirler. (20a1-a2) örneklerinde görüldüğü üzere Türkiye Türkçesindeki *herkes* adılıyla benzer anlam ve işleve sahip *ar kim* sözcüğü bir olumsuz kutuplanma birimi olmadığından yüklemdeki olumsuzluğa dilbilgisel olarak duyarlı değildir. Bu noktada Kırgız Türkçesi, Türkiye Türkçesiyle benzerlik göstermektedir.

- (20) a. **Kırgız Türkçesi**
 a1. **Ar kim** bul sına kka katışa al-a-t-Ø.
 "**Herkes** bu yarışmaya katılabilir."
 a2. **Ar kim** bul sına kka katışa al-**ba**-y-t-Ø.
 "**Herkes** bu yarışmaya katılamaz."

Bu çalışmanın araştırma kapsamı dışında bulunsa da *olumlu kutuplanma birimleri* de bulunmaktadır. Kırgız Türkçesinde *biröö* adılı yüklemi olumsuz olan bir tümcede

kullanıldığında tümce dilbilgisidışı olmaktadır. Türkiye Türkçesinde belirtme durumu alan *biri* adılı da ağırlıklı olarak olumlu tümcelerde kullanılmaktadır.

(21) a. **Kırgız Türkçesi**

a1. Al oşol eski üydön **biröönü** körgöndöy.

“O eski evde **sanki birini** gördü.”

a2. *Al oşol eski üydö **biröönü** /eç kimdi körbögöndöy / körgön **cok** ok-şoyt.

“O eski evde **sanki birini** gör-medi.”

(22a2) ve (22a3)'de görüldüğü gibi, OKB'lerin köşeli parantezle gösterilen aynı sözdizimsel bölgede olumsuz yükleme bakışımı olmaması tümceyi dilbilgisidışı kılmıştır. Söz konusu sözdizimsel bölgeler yan tümce veya temel tümceler biçiminde ifade edilebileceği gibi çekim öbeği, zaman öbeği veya uyum öbeği gibi öbekselle bakışımıyla da betimlenebilir. Kırgız Türkçesi üzerinde görülen bu gözlemler Türkiye Türkçesiyle benzer bir görünüm (bk. (4a1-a3)) sergilemektedir.

(22) a. **Kırgız Türkçesi**

a1. [Sen [eç **kim** meptepke bar**bay** turgandığın] bilesiñ]

“Sen **kimsenin** okula gitmeyeceğini biliyorsun.”

a2. *[Sen [eç **kimdin** meptepke barganın] bilbeysiñ / bilgen **coksuñ**.]

“Sen **kimsenin** okula gittiğini bilmiyorsun.”

a3. *Eç **kimdin** sen [izi mektepke bar**bay** turgandığın] bilbeysiñ.

“**Kimsenin** sen okula gitmeyeceğini bilmiyorsun.”

Kırgız Türkçesinde diğer OKB-yetkilendirme kısıtlamaları (23a-f)'de görüldüğü gibidir.

(23) a. **Kırgız Türkçesi**

a1. Can bul düynödö **eç nerseni** süygön **cok**.

“Can bu dünyada **hiçbir şeyi** sev-me-di-Ø”

a2. *Can **eç nerseni** süydü.

“Can **hiçbir şeyi** sev-di-Ø”

b1. Biz **degi eç** calgan/kalp aytkan **emespiz**.

“Biz **asla** yalan söyle-me-dik”

b2. *Biz **degi eç** calgan/kalp aytkanbız.

- “Biz **asla** yalan söyle-dik”
- c1. Biz **eç kaçan** kalp aytkan **emespiz**.
“Biz **hiçbir zaman** yalan söyle-me-dik”
- c2. *Biz **eç kaçan** kalp aytkanbız.
“Biz **hiçbir zaman** yalan söyle-dik”
- ç1. **Deği** kayra kıla kör-bö-Ø.
“**Sakın** bir daha yap-ma-Ø”
- ç2. ***Deği** kayra kıla kör- Ø.
“**Sakın** bir daha yap-Ø”
- d1. Munu **deği eç kaçan** kayra kıla kör-bö-Ø.
“Bunu **katîyen** bir daha yap-ma-Ø.”
- d2. *Munu **deği eç kaçan** kayra kıla kör- Ø.
“Bunu **katîyen** bir daha yap-Ø.”
- e1. Al bul cönündö **deği eç nerse** bilbeyt.
“O bu konuyu **katîyen** bilmez”
- e2. ?Al bul cönündö **deği eç nerse** bilet.
“O bu konuyu **katîyen** bilir.”
- f1. Al bul cönündö **albette** bilbeyt
“O bu konuyu **kesinlikle** bil-me-z”
- f2. Al bul meseleni **albette** bilet
“O bu konuyu **kesinlikle** bil-ir-Ø”

(23d1)'de görüldüğü gibi, *katîyen* sözcüğü tümcede “hiç, asla” anlamındaysa OKB-yetkilendirme koşulu geçerli bir kural olarak işliyor. Yüklem olumlu olduğu durumda tümce dilbilgisidışı olmaktadır (bk. 23d2). Buna karşın (23e2)'de olduğu gibi “kesinlikle” anlamındaysa OKB-yetkilendirme büyük oranda ortadan kalkıyor. (23f2)'de *kesinlikle* belirtecinin kendisi de her kişi ve her yüklem kişisinde olmasa da büyük oranda OKB-yetkilendirmeye takılmıyor. Kırgız Türkçesindeki bütün bu sözdizimsel örüntü Türkiye Türkçesiyle benzerlik içermektedir.

(24a1-b2)'de görüldüğü gibi OKB'ler köşeli parantezle gösterilen aynı sözdizimsel bölgedeyse dilbilgisel olabiliyorlardı. Buna karşın (25ç-e) örneklerinde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi soru tümcelerinde bu kısıtlamanın ortadan kalktığı görülmek-

tedir.

(24) **Kırgız Türkçesi**

- a1. [Bul mektepke **eç kim** kelgen **cok**] **emes**.
 “**Kimse** okula gelmedi **değil**.”
- a2. *[**Eç kim** mektepke keldi] **emes**.
 “**Kimse** okula geldi **değil**.”
- b1. [Sen [**eç kim**din mektepke bar**aganın**/bar**bay** turganın] bilesiñ.
 “Sen **kimsenin** okula gitmediğini/gitmeyeceğini biliyorsun.”
- b2. *Sen [**eç kim**din mektepke bar**aganın**] bil**beysiñ**/bilgen **coksuñ**.
 “Sen **kimsenin** okula gittiğini **bilmiyorsun**.”

(25ç-e) tümcelerinde görüldüğü gibi, retorik soru içerisinde ortaya çıkan olumsuz kutuplanmada yüklemün biçimce olumlu kodlanımı herhangi bir dilbilgisidışı sezgilemeye neden olmamıştır.

(25) **Kırgız Türkçesi**

- a. ***Eç kaçan** (menin) sözümdü ugat.
 “**Hiçbir** zaman sözümdü dinler.”
- b. ***Eç kim** sözümdü ugat.
 “**Kimse** sözümdü dinler.”
- c. ***Eç kim** sözümdü ugat.
 “**Hiç kimse** sözümdü dinler.”
- ç. Al meni **degi** ugup koymok bele?
 “**Hiç** sözümdü dinler mi?”
- d. Sözümdü **biröö da** ugup koymok bele?
 “**Kimse** sözümdü dinler mi?”
- e. Biyakta/Bul cerde **biröö da** sözümdü ugatpı/ugat bele?
 “Burada **hiç kimse** sözümdü dinler mi?”

Türkiye Türkçesinde *hiç kimse* adınının *kimseye* kıyasla olumlu soru tümcelerine kabuledilebilirliği daha düşük bir derecelenme göstermekteydi. Bunun nedeni *kimse* adınının *hiç* belirteciyle olumsuzluk derecesinin daha pekiştirilmiş olmasıydı. Kırgız Türkçesinde *eç kim* adınının hem *kimse* hem de *hiç kimse* adları yerine kullanılması Türkiye Türkçesinde olumsuzluk bağlamında gözlemlenen *kimse-hiç kimse* ayrımının

ortaya çıkmasını engellemiştir.

Türkiye Türkçesi gibi durum-bağımlı bir dil olan Kırgız Türkçesinde özellikle nesne konumunda belirtme durumu yüklenmiş bir olumsuzluk biriminin, taşınmada herhangi bir kısıtlama içermesi beklenmezken (26a3) tümcesindeki düşük kabul edilebilirlik söz konusu olmaktadır. Bunun olası nedenlerine (10a3)'teki Türkiye Türkçesine ait tümceler üzerinden değinilmiştir.

- (26) *eç kimdi + belirtme durumu*
- a1. Can **eç kimdi** öldür-gön **cok-Ø**.
“Can **kimseyi/hiç kimseyi** öldürmedi.”
 - a2. Can öldür-gön **cok-Ø** **eç kimdi**.
“Can öldürmedi **kimseyi/hiç kimseyi**.”
 - a3. ??**Eç kimdi** Can öldür-gön **cok-Ø**.
“**Kimseyi/hiç kimseyi** Can öldürmedi.”
 - a4. **Eç kimdi** öldür-gön **cok-Ø** Can.
“**Kimseyi/hiç kimseyi** öldürmedi Can.”
 - a5. Öldür-gön **cok-Ø** **eç kimdi** Can.
“Öldürmedi **kimseyi/hiç kimseyi** Can.”
 - a6. Öldür-gön **cok-Ø** Can **eç kimdi**.
“Öldürmedi Can **kimseyi/hiç kimseyi**.”

Kırgız Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi olumsuzluk ağırlıklı olarak ek yapılmamaktadır. Türkiye Türkçesindeki “Can **kimseyi** öldür-me-di-Ø” tümcesi Kırgız Türkçesinde “Can **eç kimdi** öldür-gön **cok-Ø**.” olarak kullanılmaktadır. Yani olumsuzluk için ek yerine sözcük tercih edilmektedir. Bu nedenle bu yapı Türkiye Türkçesine göre farklı bir kullanıma sahiptir. (26a3)'te yer alan “**Eç kimdi** Can öldür-gön **cok-Ø**.” kullanımında Türkiye Türkçesinde olduğu gibi aslında pek tercih edilmeyen bir kullanım söz konusudur.

(27a3)'te (26a3)'e benzer ama kabul edilebilirlik düzeyi daha yüksek bir dizilim söz konusudur. Belirtme durumu almış olumsuzluk birimi *eç nerse* (26a3)'ten daha fazla kabul edilebilir bir tümcedir. *Eç kimdi* ile *eç nerse* arasında görülen böylesi bir fark *eç kimdi* adının [+insan] anlambilimsel özelliğe sahip bir sözcük olmasıyla ilişkili olmalıdır (daha ayrıntılı açıklamalar için bk. (10a3) ve (11a3) numaralı Türkiye Türkçesine ait tümceler).

- (27) *eç nerse+belirtme durumu*

- a1. Can **eç nerseni** süygön **cok-Ø**.
“Can **hiçbir şeyi** sevmeydi.”
- a2. Can süygön **cok-Ø eç nerseni**.
“Can sevmeydi **hiçbir şeyi**.”
- a3. **Eç nerseni** Can süygön **cok-Ø**
“**Hiçbir şeyi** Can sevmeydi.”
- a4. **Eç nerseni** süygön **cok-Ø** Can.
“**Hiçbir şeyi** sevmeydi Can.”
- a5. Süygön **cok-Ø eç nerseni** Can.
“Sevmeydi **hiçbir şeyi** Can.”
- a6. Süygön **cok-Ø** Can **eç nerseni**.
“Sevmeydi Can **hiçbir şeyi**.”

Görgülü (2016), Türkiye Türkçesinde yüklemi olumlu olan soru tümcelerinde OKB'nin İngilizcede olduğu gibi dilbilgisel olduğunu belirtmektedir (bkz. (13a1-c2)). Aynı durum Kırgız Türkçesi için de geçerlidir.

- (28) a1. *(Sen) **eç kimdi** al sıyaktuu süydüñ.
“**Hiç kimseyi** onun kadar sevdin.”
- a2. (Sen) **biröönü** al sıyaktuu süydüñbü?
“**Hiç kimseyi** onun kadar sevdin mi?”
- b1. *Al cakta **eç kim** bar.
“Orada **kimse** var.”
- b2. Al cakta **biröö** barbı?
“Orada **kimse** var mı?”

Görgülü (2016), Türkiye Türkçesinin İngilizceden farklı olarak OKB bulunan koşul tümceciğinde olumlu yüklemlere izin vermediğini söylemekte; ancak *kimse* adının bu kuralın dışında olduğunu belirtmektedir. Özgen (2015), *kimse*'nin OKB açısından anlam bulanıklığı yarattığını, sözgelimi *hiçbir şey* gibi anlam bulanıklığı yaratmayan bir dilsel birimin OKB kısıtlamalarını göstermek açısından daha güçlü bir kanıt sunduğunu belirtmektedir (s. 116). Nitekim Türkiye Türkçesi örneklerinde olduğu gibi (bkz. (14a1-d2)) Kırgız Türkçesinde de *eç kim* adının [+insan] gönderimi kısıtlamaya daha az takılmasının önemli nedenlerinden biri olarak gösterilebilir.

- (29) a1. Al cerge **eç** barbasam.
“Oraya **hiç** git-mesem ...”
- a2. *Al cerge **eç** barsam.
“Oraya **hiç** gitsem ...”
- b1. Eger sen al cönündö **eç nerse** bilbesen.
“Eğer onunla ilgili **hiçbir şey** bilmiyorsan ...”
- b2. *Eger sen al cönündö **eç nerse** bilsen.
“Eğer onunla ilgili **hiçbir şey** biliyorsan ...”
- c1. Eger aga **eç kaçan** tiybesen.
“Eğer ona **asla** dokunmazsan.”
- c2. *Eger aga **eç kaçan** tiyksen.
“Eğer ona **asla** dokunursan.”
- ç1. Eger aga **degele** tiybesen.
“Eğer ona **katiyen** dokunmazsan.”
- ç1. *Eger aga **degele** tiyksen.
“Eğer ona **katiyen** dokunursan.”
- d1. Eger bul cerde **eç kimdi** körbösön.
“Eğer buralarda **kimseyi** görmezsen ...”
- d2. *Eger bul cerde **eç kimdi** körsön.
“Eğer buralarda **kimseyi** görürsen ...”

Kırgız Türkçesinde Türkiye Türkçesindeki *sakın* belirtecinin kullanımına yakın tümce yapılanması hem olumlu hem de olumsuz koşul tümcelerindeki kullanımı dilbilgiselliği bozmaktadır. Buna karşın, yan tümce içerisinde OKB-yetkilendirme kısıtlaması ortadan kalkmaktadır.

- (30) a1. *??Eger munu aytpay körsön.
“Bunu **sakın** söylemezsen ...”
- a2. *??Eger munu ayta körsön.
“Bunu **sakın** söylersen ...”
- b1. [?? **Deği** üygö barbadım / barganım **cok**] debe.

“Sakın eve gitmedim deme.”

b2. [?? **Deği** üygö bardım] **debe**.

“**Sakın** eve gittim deme.”

Bazen de OKB'nin anlambilimsel tözünden bağımsız olarak alanın kendisi zayıf (“geçirgen” ya da “saydam”) bir yönetim içerdiği için OKB-yetkilendirme koşulu devre dışı kalır. Sözelimi, (31a) tümcesinde görüldüğü gibi Kırgız Türkçesinde {-GAN} (geçmiş zaman ifadesine bağlı olarak eylemin gerçekleştiğini anlıyoruz, eylemin bir mekâna bağlı olarak gerçekleştiğinden *eç cakka* ile uyumsuzdur) ile kurulan yan tümceler, *uzun mesafeli* (long-distance) OKB-yetkilendirme koşuluna bağımsız bir çekimli eylem öbeği gibi engel olurken {-(I)Ş}, {-GI} gibi diğer eylemsiler için aynı engelleme söz konusu değildir (krş. (16a-ç)).

- (31) a. *Can [*eç cakka* barganın] süylögön **cok**.
 “Can **hiçbir** yere gittiğini söylemedi.”
- b. Can [*eç cakka* bargısı] kelgen **cok**.
 “Can **hiçbir** yere gitmek istemedi.”
- c. Can [(anın) *eç cakka* barışın] kaalagan **cok**.
 “Can **hiçbir** yere gitmesini istemedi.”
- ç. Can [oyunga *eç kimdin* barışın] kaalagan **cok**.
 “Can **kimsenin** maça gitmesini istemedi.”

Buna karşın Kayabaşı ve Özgen (2017), Türkiye Türkçesinde {-DIK} ile oluşturulan yan tümcenin (17b)'de görüldüğü gibi, temel tümce tarafından yetkilendirmesi bakımından bir kısıtlama içermediğini savlamaktadır. Aynı durumun Kırgız Türkçesinde {-G(A/O)n} ile oluşturulan yan tümceler için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

- (32) a. Demet [Candın *eç kimdi* körgön **cok**] dep oyloyt.
 “Demet Can'ın **kimseyi** görmediğini sanıyor.”
- b. Demet [Candın *eç kimdi* körgönün] oylogon **cok** / oyloboyt.
 “Demet Can'ın **kimseyi** gördüğünü **sanmıyor**.”

Kırgız Türkçesinde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi OKB-yetkilendirme koşulunu ters yüz eden örnekler de bulunmaktadır. (33b)'de görüldüğü üzere, geniş zamanın tekil birinci kişisiyle çekimlenmiş *oylo-* eyleminin temel tümcenin yüklemi olduğu kimi bileşik tümcelerde OKB'nin aynı alanda olumsuz eylem çekimiyle bulunamaması bu tür örneklerdendir. Buna karşın (33a)'da görüldüğü üzere Türkiye Türkçesinden farklı olarak *eç kimin* adılı olumlu tümce sınırları içerisinde dilbilgisel değildir. Tümce-

nin *Bul kalpka biröö işenet dep oyloboym* ya da *Bul kalpka eç kim işenbeyt dep oyloboym* biçiminde kullanılması gerekir.

- (33) a. Men oyloboym [ki bul kalpka/calgandarga **eç kim** işensin /işenbeyt].
[Bul kalpka **eç kim** işenbeyt dep] oyloboym.
“Sanmam ki **kimse** bu yalanlara inansın.”
- b. *Menin oyumça / men oyloym [bul kalpka **eç kim** işenbesin].
“Sanırım ki **kimse** bu yalanlara inanmasın.”

(33a)'da yer alan Kırgız Türkçesine ait tümce (34)'teki gibi de söylenebilir.

- (34) a. [Men bul kalpka **eç kim** işenbeyt] dep oyloym].
“**Kimsenin** bu yalanlara inanacağını sanmıyorum.”

4. Sonuç

Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesi olumsuz kutuplanma birimleri ve OKB-yetkilendirme açısından karşılaştırıldığında büyük oranda benzerlik göstermektedir. Özellikle Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kırgız Türkçesinde de olumsuz kutuplanmanın dilbilgisel kodlamalarla aktarıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum Kırgız Türkçesinin Türkiye Türkçesi ile olan akrabalığı yanında olumsuz kutuplanmanın gösterdiği evrensel yansımanın da bir sonucudur. Öte yandan ayrıntılı tümce incelemelerinde Kırgız Türkçesinin Türkiye Türkçesinden ayrılan kimi kullanımları olduğu anlaşılmıştır. Bunlar aşağıda maddeler hâlinde sıralanmıştır.

(i) Türkiye Türkçesinde *hiç kimse* adının *kimseye* kıyasla olumlu soru tümcelerine kabuledilebilirliği daha düşük bir derecelenme göstermekteydi. Bunun nedeni *kimse* adının *hiç* belirteciyle olumsuzluk derecesinin güçlü bir biçimde pekiştirilmiş olmasıydı. Kırgız Türkçesinde *eç kim* adının hem *kimse* hem de *hiç kimse* adları yerine kullanılabilmesi Türkiye Türkçesinde olumsuzluk bağlamında gözlemlenen *kimse-hiç kimse* ayrımının ortaya çıkışını engellemiştir.

(ii) Türkiye Türkçesinde olumsuz kutuplanma birimi olarak *sakın* belirtecinin Kırgız Türkçesinde birebir karşılığı bulunmasa da benzer anlamı veren tümce yapılanmaları *sakın* belirteciye benzer kısıtlamaları ortaya çıkarmaktadır.

(iii) Türkiye Türkçesinde geniş zamanın tekil birinci kişisiyle çekimlenmiş olan *sanmam* yapısı Kırgız Türkçesinde *oyloboym* olarak karşılık bulur. Bu yapı Türkiye Türkçesinde OKB biriminin bulunduğu tümce alanı içerisinde olumlu eylem çekimiyle birlikte kullanılabilir. Kırgız Türkçesinde *eç kim* adlı olumsuz kutuplanma kısıtlamasını zorunlu tuttuğundan yüklem olumsuzlukla kodlanmalıdır.

Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesi arasında bu çalışma kapsamında ortaya

konan görünümlemler yanında olumsuz kutuplanma bağlamında başkaca farklılıklar da söz konusu olabilir. Söz konusu farklılıkların ortaya konabilmesi farklı tümcelerin karşılaştırılmasını gerektirmektedir. Bu çalışma hem Kırgız Türkçesi hem de diğer Türk dilleri üzerine olumsuzluk kutuplanma ve OKB-yetkilendirme odağında yapılacak ileri çalışmalara yönetsel açıdan ışık tutacaksa yazılma amacını fazlasıyla yerine getirmiş olacaktır.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları:

Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazar/ların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Katkı Oranı Beyanı:	%50-%50
Destek ve Teşekkür Beyanı:	
Sorumlu Yazar:	Turgay SEBZECİOĞLU
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
<i>The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:</i>	
Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Author Contributions:	%50-%50
Statement of Support and Acknowledgment:	
Corresponding Author:	Turgay SEBZECİOĞLU
Double-Blind Peer Review:	External-independent

KAYNAKÇA

- Arikawa, K. (2008). *A reference guide of diagnostics for the generative syntax: Data from English, Hindi, and Japanese*. Sankeisha.
- Ay, Ö. (2020). Olumsuzluk. İçinde Boz, E. (Ed.), *Türkçede dilbilgisel ulamlar* (ss. 319-376). Gazi Kitabevi.
- Büyükkantarçioğlu, S. N. (2015). Türk politika söyleminde retorik sorular, 29. *Ulusal*

- Dilbilim Kurultayı*. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 21-22 Mayıs.
- Coşkun, H. (2012). The selection of complement clauses in Turkish and negation. *Studia Uralo-Altaica*, 49, 187-200.
- Giannakidou, A. (2008). Negative and positive polarity items: variation, licensing, and compositionality. İçinde Maienborn, C. (Ed.), *An international handbook of natural language meaning* (ss. 1-45). Mouton de Gruyter.
- Görgülü, E. (2016). Turkish negative polarity items and scope of negation revisited. In the *Proceedings of the 3rd Language and Linguistics Conference*. İstanbul, Turkey. June (ss. 24-25).
- Horrocks, G. (1987). *Generative grammar*. Routledge.
- Kayabaşı, D. ve Özgen, M. (2017). A phase-based account of NPI-Licensing in Turkish. *31'inci Ulusal Dilbilim Kurultayı*, Eskişehir, 12-13 Mayıs 2017.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Routledge.
- Kim, S.-J. (2013). Acquisition of scrambling of negative polarity items (NPIs) by heritage Korean speakers. İçinde Amaro, J. C. (Ed.), *Proceedings of the 12th Generative Approaches to Second Language Acquisition (GASLA) Conference* (ss. 60-75).
- McCawley, J. D. (1998). *The syntactic phenomena of English*. The University of Chicago Press.
- Özgen, M. (2015). *Çizgiselleştirmeye özellik tabanlı bir yaklaşım* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgen, M. ve Koşaner, Ö. (2016). *Dünya dillerinden örneklerle dilbilimsel tipoloji*. Pegem Akademi.
- Progovac, L. (1994). *Negative and positive polarity (a binding approach)*. Cambridge University Press.
- Üstünova, K. (2016). Dilbilgisel olumsuzlayıcılar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi [TEKE]*, 5 (4), 1703-1715.
- Wouden, T. (1997). *Negative context (collocation, polarity and multiple negation)*. Rotledge.
- Yoshimoto, Y. (2014). On the rescuing of positive polarity items in Japanese. *Ryudai Review of Euro-American Studies*, 58, 111-133. <https://doi.org/10.24564/0002007954>